

متن پیاده سازی شده درس خارج روش شناسی استنباط احکام فقه پزشکی

جلسه یازدهم مسلسل 1398 - 1400

جلسه یازدهم سال 1398 - 1399 (7 دی 1398)

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين و صلى الله على محمد و آله الطاهرين

صحت یا عدم صحت تمسک به عمومات و اطلاقات ادله شرعیه اسناد ملفوظ از قرآن و روایات برای مصادیق جدید ما یک بحث جدیدی را هفته گذشته باز کردیم تحت عنوان صحت یا عدم صحت تمسک به عمومات و اطلاقات ادله شرعیه اسناد ملفوظ از قرآن و روایات برای مصادیق جدید از عناوین کهن یا عناوین جدید قرار دادهای جدید از عناوین عام کهن... البته این هم مصادیق هست به نوعی ولی در تعبیر باید حواسمان باشد؛ فلسفه این بحث هم این است که ما بعد از قطع تشریح، یا این که توسعه دهیم و بگوییم بعد از این که جریان شریعت، تمام شد، مثلاً نیمه دوم قرن چهارم به بعد... قرن پنجم و ششم و امروز که اصلاً در دوران ما، دوران پدید آمدن قراردادهای و مصادیق جدید هست. اگر در گذشته مثلاً صدسال یا دویست سال می گذشت و بشر قراردادی خلق می کرد، امروز مثل تکنولوژی شده که همان طور که هر روز چیز جدید می آید، قرارداد های جدید هم می آید حالا ما این ها را داریم بیشتر بحث می کنیم. گذشته خیلی دغدغه ما نیست... اگر حدیثی از پیامبر نیست مثلاً از امام صادق هست که در آن اطلاق و عمومی هست، حالا این اطلاق و عموم، دو قرن بعد مصادیق جدیدی پیدا کرد، این ها کار میدانی می خواهد....

موانع شش گانه

مجموع کلماتی که از فقها پیدا می کنید، از فلاسفه فقه حتی از این روشنفکران شش وجه دست ما را گرفته است. اولین مانع از محقق نراقی، است؛ آیه اوفوا بالعقود و سوره مائده است و سوره مائده آخرین سوره نازل شده بر پیامبر است؛ آقای نراقی می گوید ما باید توجه کنیم که قبلاً خدای متعال دستوراتی راجع به عقود داده بود؛ مثلاً: احل الله البيع آمده، لاتاكلوا اموالکم بالباطل الا ان تكون تجارة آمده و بعد آمده اوفوا بالعقود... آیا شما احتمال عقلایی ظهور حصر نمیدهد؟ این مثل این می ماند که قبلاً مولا گفته، (به عبد خود) هر روز پنج اتاق از اتاقهای خانه من را شستشو بده؛ روز چهارم گفت که اکنس البیوت و اول هم گفته هر روز پنج اتاق... سوال این است که آیا شما از البیوت استفاده عام می کنید؟ یا همان که قبلاً قرارش گذاشته شده؟ شنیدنی این که ایشان همچنان که برای تمسک به اطلاق، قائل به مقدمات حکمت است، برای عموم، هم قائل به مقدمات حکمت است. نکته دیگر راجع به مرحوم نراقی چنان که ایشان مایصلح للقرینه را مانع تمسک به اطلاق می بیند، (میدانید که این مبنای مشهور اصول است) که در اطلاق ما یصلح هم نباید باشد، نه قرینه بر قید باشد نه ما یصلح للقرینه... در عموم هم ایشان معتقد است یعنی حساب عام و اطلاق را از هم جدا نمی کند، (این دلیل اول)

الان ما هیچ کاری با آن نداریم فقط می شنویم و میرویم جلو تا ببینیم چه می شود.

مانع دوم که من یادداشت کردم، این است؛ ایشان گفته اگر یک امری از قانونگذار صادر شد، می گوید قبول دارید دفعه اول برای تاسیس است و دفعه دوم برای تاکید است؟ ما هم می گوییم بله؛ حالا میگوید اگر امری آمد برای عام؛ اوفوا بالعقود، که برخی از مصادیقش قبلاً هم امر شده، و برخی مصادیق هنوز امر نشده، مثل مصادیق جدید؛ یا باید حمل بر تاکید بر گذشته بکنیم، آینده را شامل نشود، یا حمل بر تاسیس کنید، گذشته را شامل نشود، می گوید اوفوا بالعقود آمده برای عقود جدید، نه

برای بیع و اجاره و این‌ها که قبلاً هم گفته شده، یا این که بگویید برای هر دو آمده است؛ یک نگاهش به گذشته است و یک نگاهش به آینده است. حمل بر عقود معنایش این است که اوفوا بالعقود همه عقود را در بر می‌گیرد؛ چه عقودی که قبل از نزول آیه بوده حتی امر هم شده به وفا؛ چه عقودی که دو قرن بعد آمده؛ این می‌شود حمل بر تاسیس و تاکید. در واقع می‌شود استعمال لفظ در دو معنا؛ استعمال لفظ در دو معنا هم یا محال است یا لا اقل دلیل می‌خواهد. هر دلیلی که بگوید استعمال لفظ در بیش از یک معنا ممنوع است، این جا هم می‌خواهد بگوید ممنوع است؛ به عبارت دیگر اینجا می‌خواهد بگوید که استعمال لفظ در بیش از یک معنا مربوط است به مفردات تصوری؛ در حالی که این محل بحث ما مربوط به تصدیقات است. ولی هیچ فرقی نمی‌کند؛ اگر نشود از کلمه مثلاً عین دو معنا را اراده کرد؛ نمی‌شود از اوفوا بالعقود، هم تاکید را اراده کرد هم تاسیس را

خیلی‌ها با مرحوم نراقی درگیر شدند مرحوم مراغی یا سید طباطبایی یا آسید کاظم حائری سلمه الله و اما مانع سوم (دیدم برخی از دوستان معاصر ما در کتابهایشان آورده‌اند و بعد هم گفته‌اند: قویترین وجه ممکن، این است) این‌ها گفته‌اند ببینید وقتی یک لفظ عامی صادر می‌شود، نهایت چیزی که در توان این لفظ است این است که مصادیقی را بگیرد که موقع وضع مطمح نظر واضح، بوده است اما اگر مصادیقی به وجود بیاید که اصلاً واضح تصورش هم نمی‌کرد، آیا آن جا هم به عام تمسک می‌کنید، مثلاً فرض کنید در شریعت مطهر آمده، اکرم الشعراء، شک می‌کنیم که شعرای عجم را می‌گوید یا عرب؟ زن یا مرد؟ یا هر دو؟ وقتی هم شارع لفظ شاعر را وضع می‌کرد، گفت کسی که شعر بگوید و شعر را هم معنا کرد؛ ولی اگر یک مصادیقی یک دفعه آمد، که اصلاً واضح تصورش هم نمی‌کرد، الان مستحضرید یک بحث مهمی در تلقیح، این است که اگر مادری هم صاحب تخمک باشد هم صاحب رحم باشد، این «أم» هست و تمام احکام ام هم بر او جاری است. ولی اگر یک مادری هست صاحب تخمک، تخمک را از او گرفته‌اند و رحم را از فرد دیگری.... (کاری که در تلقیح مصنوعی انجام می‌دهند)، بعد این بچه متولد شد، آیا این بچه دو تا مادر دارد؟ ما در کتاب گفته‌ایم: آره و ثابت هم کرده‌ایم، یا ایشان، مادر دارد یا اصلاً مادر ندارد، اینجا بیاییم بگوییم که آیه حرمت علیکم امهاتکم... شامل مادری می‌شود که صاحب تخمک هست و عموم هم دارد، وقتی عرب لفظ ام را یا در فارسی لفظ مادر را وضع می‌کردند آن موقع اصلاً حواسشان به این نبود که یک زمانی، می‌آید که یکی تخمک دارد و دیگری رحم و بعد بخواهیم به این دلایل تمسک کنیم. و لذا ایشان استفاده می‌کند که مثل این آیه به درد مادران تلقیح مصنوعی نمی‌خورد.

اگر بخواهیم بحث را روی العقود پیاده کنیم معنایش این است که آن زمانی که می‌گفتند العقود، چه به ذهنشان می‌آمد؟ پیمانی که بین دو نفر شخص حقیقی بسته می‌شود. نه پیمانی که بین دو شخص حقوقی بسته می‌شود..... و از آنجا که مصادیق جدید، مورد نظر واضع قدیم نیست الفاظ وضع شده، توسط چنین واضعی برای انطباق بر مصادیق پدید آمده بعد از وضع واضع صلاحیت ندارد.

اولاً ما داریم موانع کلی مصادیق جدید را برای ادله می‌شماریم. یک مثال ما اوفوا بالعقود بود اما یک مثال ما هم فقه پزشکی است. کتاب راجع به اوفوا بالعقود است اما بحث ما که راجع به اوفوا بالعقود فقط نیست.... یا کلام نراقی دو تا مانع اول راجع به اوفوا بالعقود بود اما یادتان باشد که ما داریم موانع را می‌شماریم اما داریم راجع به العقود هم پیاده می‌کنیم... ما داریم موانع تمسک به اطلاقات و عمومات برای مصادیق جدید، را بررسی می‌کنیم. حالا ممکن است یکی از موانع در امهات بیاید اما در اوفوا بالعقود نیاید. اما از من بپرسید این مانع سوم برای مثل اوفوا بالعقود هم مانع درست می‌کند؟ می‌گویم: آره.... واضع می‌خواست لفظ عقد را وضع کند، بیرون بیع و اجاره بود مساقات و.... بود اما مثلاً معاملات آتی نبود، ابزارهای مشتقه نبود، یا معامله بین دو نهاد یا دو شرکت مثلاً نوب آهن اصفهان و ایران خودرو نبود... این‌ها در ذهنش نبود لذا برای تصحیح این‌ها نمی‌توانیم به اوفوا بالعقود تمسک کنیم... چرا؟ چون این مصادیق در ذهن واضع وقتی لفظ عقد را وضع می‌کرد، نبود.

مانع چهارم (اصلش مربوط به غرب است) این‌ها گفته‌اند که زبان امری تاریخی است؛ به این معنا که زبان در داخل هر جمعیتی در داخل هر تمدن و عصری تنها مربوط است به آن چه در آن جامعه و تمدن و عصر وجود دارد، یعنی زبان یک امر بریده از تاریخ و جامعه نیست؛ به این ترتیب بافت زبانی یک تمدن را نمی‌توان به تمدن دیگر، ناظر دانست؛ لغات چیزی نیستند که ما معانی آن را هر قدر توانستیم، کش دهیم. اگر به این شبهه توجه کنیم باید ببینیم که احل الله البیع فقط همان قسم از بیع زمان نزول قرآن را شامل می‌شود. نه هر چیز که در عصرها و جوامع مختلف، آن را بیع نامیده‌اند همین طور تعبیر تجارة عن تراض.... طرف ادامه می‌دهد و می‌خواهد بگوید ما نمی‌توانیم الفاظ را کش بدهیم. شما نا خودآگاه راجع به بیع می‌گویید خرید

و فروش! بعد خرید و فروش فارسی حالا را نماینده بیع در زبان عرب 1400 پیش فرض می کنید! بحث این است که یکدفعه تغییر نکرده، آن کش دادن نیست، اما اگر تغییر کرد، سوال این است که شما تا کجا می خواهید کش دهید؟ من برای این که حق مطلب ضایع نشود، مثلا ببینید ما خودمان، الفاظ را دائم کش می دهیم؛ مثلا لفظ «چراغ» یک زمانی شامل این ها نبود؛ اول چراغهای پیه سوز بود به آن ها لفظ چراغ اطلاق می کردیم، و الان هم به لامپ های ELD هم می گوییم «چراغ»!... بحث این است که ما تا کجا می خواهیم کش دهیم؟!... حالا این ها مربوط به الفاظ تکوین است الفاظ قراردادیها، زمان صدر اسلام دو نفر ساده بیع می کردند و چیزی به نام بیع حق نبود، شیخ انصاری فرمود: مبیع باید عین باشد... حتی آن جا گفته بیع خدمت عبد، مجاز است ولی آرام آرام بیع آمد و شد بیع حق... طرف یک موافقت اصولی از وزارتخانه می گیرد و این را می فروشد، این هم یک مصداق و تازه بعد هم آمده روی یک نهاد! و نهاد هم نه عاقل است نه بالغ است دو شرکت... فرض کنید ایران خودرو معاهده ای بست با نوب آهن اصفهان... در آبخن ها هست؛ فروش حق فروش! یا فروش حق خرید یا خرید حق فروش... این ها چیزی نیست که ما کش بدهیم و بعد بگوییم این ها بیع است... و به احل الله البیع 1400 سال پیش تمسک کنیم.

مانع پنجم برخی ها گفتند که رابطه اطلاق و تقیید رابطه عدم و ملکه است... اطلاق جایی صحیح است که تقیید صحیح باشد... جایی که تقیید ممکن نیست نمی شود اطلاق قائل شد؛ اصلا جایی اطلاق صحیح است که تقیید ممکن باشد والا ما نمی توانیم به اطلاق تمسک کنیم... جایی که مولا نمی توانست قید بزند، به چه اطلاق می خواهد تمسک کند؟! رابطه اطلاق و تقیید رابطه عدم و ملکه است؛ اطلاق می شود عدم ملکه و تقیید می شود ملکه.. آیا شارع می توانست به مصادیقی که اگر صدر اسلام می گفت، طرف نمی فهمید شارع چه دارد می گوید، تمسک کند؟ چون با آن مصادیق مانوس نبود! اگر می گفت احل الله البیع، الا بیع ابزارهای مشتقه!!! اصلا این مباحث نبود، مخاطب آن زمان نمی فهمید... اصلا تقیید ممکن نبود که بخواهد اطلاق باشد... و اما مانع ششم، اختلافی است و فقط در اطلاق می آید نه در عموم می گویند قدر متیقن در مقام تخاطب، نباشد. اگر قدر متیقن در مقام تخاطب باشد، اطلاق گیری نمی شود کرد. وقتی برخی مصادیق صدر اسلام بوده، بعد قرآن فرموده: احل الله البیع، قدر متیقن آن ها می شود... وجود قدر متیقن در مقام تخاطب مانع اطلاق گیری است.

برخی از این ها صرفا بر مبنای اطلاق هست مثل همین دومورد اخیر... چون قدر متیقن در عام را کسی نگفته است. یا رابطه عدم و ملکه را در اطلاق و تقیید گفته اند. ولی اختلافی است. چنان که در همین ششم هم اکثرا قبول ندارند من فقط آقاضیا و آقای آخوند فکر کنم قبول دارند.

الحمد لله رب العالمین